

Culisele Chestiunii Naționale

DE

I. L. Caragiale

BUCUREȘTI

TIPOGRAFIA „EPOCA“

3, STRADA CLEMENTEÎ 3.

1896

CULISELE CHESTIUNII NAȚIONALE

Dintr'un izvor cu desărvîrșire autorizat, *) putem da aci toate amănuntele mai interesante asupra ultimelor împrejurări prin cari a trecut chestiunea națională. Vom evita, se înțelege, lungimile inutile, trecînd repede asupra împrejurărilor destul de cunoscute publicului, precum procesul Memorandului, secuestrarea «Tribunei» ș. a ; și vom da la lumină numai părțile ascunse ale acestei nenorocite chestiuni, în care partidul și guvernul liberal au jucat un rol așa de îndoios—zicem îndoios, nu atît din punctul de vedere al patriotismului, cît din punctul de vedere al tactului politic.

«Samsarul», care și-a oferit nepoftit ser-

*) Această este o lucrare de simplu reportaj,

viciile sale Ardelenilor, poate o fi fost «onest», mai ales că a spus-o singur; dar, în schimb, a fost de o nedibăcie, de o lipsă de tact politic, de neiertat. Amestecul partidului și guvernului liberal de la noi în afacerile interioare ale partidului național de peste munți a fost fatal acestuia: mulțumită acelui amestec, în urma dihoniei care s'a aprins în sînu-î, în urma amețelei și rătăcirii spiritelor de spaîma intrigelor, de nesiguranță și absolută lipsă de încredere de la om la om, de la frate la frate, existența acelui partid național este foarte serios amenințată.

Aproape tot ce a făcut acel partid pentru cauza națională cu atîtea sacrificii este pierdut; energia este stinsă, și nimic, în starea de astăzi a lucrurilor, nu ne-ar face să credem într'o reparare apropiată a greșelilor săvîrșite.

Iată pentru ce trebuie să mulțumească bietul partid național de dincolo partidului liberal de la noi: vrajbă, neîncredere, bănueli, nesiguranță, oboseală — în fine o discordare foarte asemănată cu începutul unei complete descompunerii finale. Cine strică,

cine e vinovat de această stare de lucruri? Se va înțelege poate din rîndurile de la vale.

*
* * *

Neînțelegerile în partidul național de dincolo au început cam pe vremea cînd «Tribuna» din Sibiū, foaia autorizată a acelui partid, pe atunci sub direcțiunea d-lor E. Brote, I. Bechnitz și I. Slavici, s'a declarat fățiș, fără de niciun înconjur, fără nicio rezervă, ca organ al partidului liberal din România (pe atunci acesta în opoziție), și încă organ al nuanței pure colectiviste. Cine a citit pe atunci «Tribuna» a putut vedea că foaia din Sibiū nu era decît o filială mărturisită a «Voinței Naționale» de o violență poate mai mare decît a centralei. Toată lumea 'și explica această atitudine a gazetei sibiene prin speranțele că partidul liberal în opoziție promisese un puternic sprijin cauzei naționale în cazul unei eventuale căderi a conservatorilor și venirii liberalilor la putere.

În adevăr, toate confirmău acele speranțe :

discursurile liberalilor la Ligă, faimoasele declarațiuni ale șefului liberalilor în chestia națională, concursul material și moral pe care liberalii îl dedeau la toată agitația — toate trebuiau să explice în bine atitudinea extrem de parțială, și prin urmare destul de puțin convenabilă, a «Tribunei» față cu situația politică de la noi, și să confirme speranțele într'un puternic sprijin viitor al liberalilor noștri, când vor veni la guvern, în favoarea Ardelenilor.

Evenimentele au dat, din nenorocire, o colosală și dureroasă desmințire acelor speranțe. Ironia soartei a voit ca partidul național de dincolo să fie pedepsit cu întoarcerea propriului său păcat: el nu trebuia să se amestece în daraverile noastre interioare; s'a amestecat totuși; ei! în schimb s'a amestecat și partidul nostru liberal în daraverile interioare de dincolo — și iată unde a ajuns chestia națională în ajunul Mileniului.

*
* *
*

Așa era «Tribuna» pe vremea faimosului

proces de la Cluj—*colectivistă*, și prin urmare dd. redactori și directori, I. Bechnitz, E. Brote și I. Slavici, membrii partidului național de dincolo, erau și membri ai partidului colectivist de aici. Vine procesul. Dd. Slavici și Bechnitz nu erau implicați; d. Brote era. Dintre acuzați, dd. Brote și Aurel Popovici se declară refractari față cu justiția maghiară, cărei nu'i recunosc dreptul de a'i judeca, părăsesc Transilvania și se refugiază în România, unde'si propun să facă centrul activității lor de agitare în chestia națională.

Dintru început trebuie să spunem că d. Aurel Popovici declarase categoric tuturilor membrilor partidului național, și d-lui Brote în particular, că : nu'nțelege ca partidul lor să se amestece în daraverile interioare ale Românilor liberi; acest amestec d-sa îl crede primejdios, pentru că el ar autoriza și legitimă amestecul partidelor din România liberă în daraverile interioare ale Românilor de dincolo. Acest amestec d. Aurel Popovici îl respingea decî categoric. D-sa cerea de la Români din regatul român ajutor și spri-

jin moral și material pentru luptătorii ardeleni, pentru cauza națională, mijloace de împrăștierea culturii, agitațiunii, desbaterilor în presa europeană, etc., nu recunoștea însă că, în schimbul acestor ajutoare, acei de la noi să-și aroge cîtuși de puțin dreptul de a se amesteca în afacerile interioare ale partidului național de dincolo.

Astfel, dela venirea d-sale aici, d. Aurel Popovici a cultivat cunoștința tuturilor bărbaților politici, tuturilor oamenilor culți, fără preferințe sau simpatii de partid politic. Cu cea mai delicată discreție, d-sa a evitat să aplaude sau să critice vreun act politic al nostru, și n'a scăpat niciodată ocazia de a declara că acesta nu este dreptul nici unui român de dincolo, că aceasta nu trebuie nici un român de dincolo să și-o permită, dacă înțelege bine interesele cauzei naționale înseși.

În acest timp, d. E. Brote, tovarășul de *exil voluntar* (expresie proprie a d-lui Brote, adică mai bine zis improprie), continua a crește colectivist de cea mai fierbinte temperatură. D. Brote se lăsa ipno-

tizat de d. Dim. Sturdza D. Brote devenea pentru d. Dim. Sturdza, un *medium*, ceea ce era frumoasa Lucila pentru Donato. Precum Donato îi vîra ace și cuțite în brațul Lucilei, iar ea, sub privirile lui, zîmbea ca sub cele mai dulci mîngîieri, tot astfel șeful liberalilor vîra în capul d-lui Brote înaltele principii naționale, veninul machinațiunilor meschine, intrigelor și șicanelor mici și triviale, școala înaltei diplomații. D. Brote le'nghițea, le mistuia, și zîmbea în semn de mare recunoștință. Din aceste seanțe de ipnotism politic, a rămas d. Brote cu un întreg repertoriu de gesturi scurte și hotărîte à la Sturdza, de încruntări cu două sensuri, de zîmbete cu mai multe înțelesuri à la Sturdza, și de formule de catechism moral și politic ca acestea: «Conservatorii sunt reacționari, ciocoî ; ciocoîi n'aû făcut nici odată nimic pentru chestia națională ; liberalii singuri, etc.»

Doi ani și jumătate, fără să'si permită o absență, eminentul școlar a frecventat cursul și prînzul d-lui Sturdza. Vom vedea ăia la vale la ce perfecție a ajuns acest

suflet, pe care d. Sturdza îl are în mînă. Pînă atunci să nu uităm a spune că, în vreme ce d. Brote se lăsa ipnotizat de șeful liberalilor, d. Slavicî denunța în «Voința Națională» pe conservatori că umblă să facă vînătoare de suflete în Ardeal.

*
* *
*

Așa, d. Brote astăzi este umbra d-lui Sturdza. Cu ce mijloace însă, se va întreba orî-cine, a fermecat diplomatul moldovean pe diplomatul ardelean pînă într'atîta? Cum se poate explica această adorație mistică pe care o are fascinatul pentru fascinator? Lucrul nu e prea greu de explicat. D. Brote este agronom de fel; d-sa a studiat înalta știință a agronomiei în școalele săsești; se zice că s'a distins ca director al unei ferme-model, cam pe lîngă Reșinari său Porcești; vitele d-sale aū luat adesea premie la expozițiile ținutului, în Cîsnădia; iar în privința fabricațiunii brînzei a fost totdeauna invidiat de toți concurenții. Se pare însă că în politică procedurile după cari poate

cineva face vreo brânză sunt altele decît în agronomie și 'n economia ruralului.

Trăit în așa condițiuni, într'un stat ca Austria, unde se trece foarte cu greu dintr'o sferă socială în alta, într'o societate în care, de regulă, nu se recrutează diplomații și oamenii politici dintre agronomi micuți, orî cît de făine le-ar fi brînzeturile; deprins și disciplinat austriecește cu o lume în care un conducător de fermă-model nu ciocnește paharul cu diplomați, miniștri și ilustrațiuni politice decît la zece ani odată, din joi în Paști, cu ocazia vre-unei împărțiri de premie la expoziții provinciale — d. Brote tam nisam se trezește, sărind Carpații, în cele mai înalte sfere politice; stă în toate serile cu un șef de partid, apoi șef de guvern, la masă, între soția unui academic și soția unui ministru plenipotențiar și față în față cu respectivii. Și «musiu» Brote în sus, și «musiu» Brote în jos, și intimitate, și familiaritate, și cordialitate. D. Brote face furorî în saloanele cele mai înalte din București, nu mai face brînză la ferma din Reșinari. D. Brote dezvoltă sus de tot teorii politice în loc să 'și

expună vitele la o expoziție regională. D. Brote are succes, se înalță, strălucește, și de atîta strălucire, pierde agronomul nostru vederea normală, de atîta înălțime îi vine ruralului ameteți.

Ametețit ast-fel, ieșind într'o seară de la o mare primire la șeful liberalilor, întâlnește pe d. Aurel Popovici. Radios, diplomatul de la Reșinari întinde cu bunătate mîna tovarășului său de nenorociri politice și începe să îi dea o lecțiune foarte înaltă de patriotism și de diplomatie.

D. Brote face mai întîiu tovarășului un elogiu asupra geniului d-lui Sturdza, «cel mai mare român, cel mai inteligent bărbat de stat, cel mai sublim patriot, geniul bun al Românismului, o adevărată reîncarnațiune a răposatului I. C. Brătianu».

D. Aurel Popovici ascultă cu religiositate.

D. Brote, urmînd, îi face aspre muștrări că nu frecventează mai mult pe «sublimul» șef liberal, că este prea indiferent față cu marele om, indiferență cu atît mai vinovată cu cît d. Aurel Popovici întreține relațiuni

politicoase și cu «ciocoî». Și asupra acestui cuvînt, așa de odată, începe o istoricească explicare asupra «fanariotilor», «ciocoilor», cari nici odată n'aû iubit Românismul și cu cari prin urmare, cum zice apostolul cauzei naționale, d. Sturdza, orî-ce român adevărat trebuie să evite orice contact.

La toate mosturile acestea, d. Aurel Popovici răspunde că n'are nici cuvînt și nici drept să arate preferințe și simpatii deosebite pentru cine-va în țară; că d-sa vrea să cultive relațiunile cu toți oamenii culți de aici fără deosebire de partid, fiind-că d-sa crede că sprijinul chestiei naționale nu trebuie solicitat nici primit exclusiv de la un partid politic, ci de la Români în genere.

Acestea se petreceaû cu cîte-va zile înainte de procesul de la Cluj.

*
* *
*

Intre acestea vine procesul.

Cine a urmărit acele faîmoase desbateri trebuie să'si aducă aminte că în cursul lor a fost un moment de defecțiune, saû mai

bine zis o clipă de ezitare din partea inculpaților—o clipă de acelea care poate primejdi viitorul unei cauze mari. Din ferire, momentul acela a fost prea trecător pentru ca să poată produce o panică serioasă în rîndurile partidului național de dincolo.

Inculpații și-au ridicat repede fruntea, aplecată un moment de oboseală, înaintea asprilor judecători; ei și-au ascultat sentința ca bărbați vrednici ce nu vor să respingă răspunderea faptelor lor, și tot ast-fel au mers să'și facă osînda.

Imprejurările politice au silit curînd pe guvernul maghiar să repare întru cîtva brutalitatea comisă la Cluj, — osîndiții au fost grațiați. Pe atunci, la noi erau la guvern conservatorii. Orice s'ar -putea zice de oameni parțiali în privința rolului ce l-au jucat conservatorii în afarerea grațierii, orî exagerînd importanța aceluî rol saû contestându-o cu desăvîrșire, un lucru rămîne constant: în țară erau conservatorii la putere și nu e admisibil ca ei să nu fi fost întru nimic amestecați în afacerea națională, și cu atît

mai puțin admisibil ar fi ca, amestecându-se, ei să nu fi fost inspirați de simpatie pentru osîndiții de la Cluj. Această judecată trebuie să rezulte din natura lucrurilor : un guvern român astăzi nu poate dori, atât în interesul țării cât și în interesul partidului său propriu, decât o aplanare cât mai reală și mai durabilă a diferendului româno-maghiar de peste munți. Situațiunea noastră internațională impune într'un chip imperios această judecată.

* * *

Inchiși i ies din temniță. După câteva zile, uni merg de se prezintă miniștrilor unguri Banffy, Erdely și nu mai știu care, spre a mulțumi pentru actul de mărinimie al prea grațiosului și «drăguțului» de împărat. Deși acest demers al grațiaților nu era decît împlinirea unei datorii elementare de curtenie, el a produs în toată lumea română o impresie grozav de penibilă. Acel demers a fost semnalul unei fierberii colosale, care s'a propagat, cu o iuțeală de vârtej din cer-

curile directive pînă în cele mai adînci straturi ale poporului de dincolo.

Toată lumea bănuia că acel demers nu era decât începătura unor negocieri ale fruntașilor partidului național cu guvernul maghiar în vederea unei împăcări. Impăcare cu guvernul maghiar? Peste poate! Așa gîndeaū toate mințile, așa șopteaū scrișnind toți românii rabițați de o așa idee. Oricări ar fi fost condițiile, orî carî ar fi fost avantajele promise, orî carî ar fi fost relele de suferit mai departe, ideea unei împăcări era respinsă de toată suflarea românească. O împăcare nu e posibilă! Nici să nu se mai pomenească de așa ceva! Inainte!

*
* *
*

Ce zicea, ce gîndea, în aceste împrejurări, d. E. Brote? Ce gîndea nu se poate spune, pentru că niminî nu poate ghici gîndurile adînci ale unui diplomat. Ce zicea însă—aceasta o știū toți căți l-aū auzit.

D. E. Brote era mai intransigent decît toată lumea. D-sa pîrdea rezerva și im-

perturbabilitatea caracteristică a diplomatului și cădea în accese de durere extremă numai la ideea că Rațiu și ceilalți s'aun pus să stea la vorbă cu guvernul maghiar. D. Brote leșina de groaza unei mari primejdii, care i se părea dsale că amenință chestia națională — *atingerea programului național* :

Și astfel se produce scandalul «Tribunei». Sîrmana foaie e apucată de cătră d. Brote și alții de-o parte, de alta de cătră bătrînul Rațiu și ceilalți. Trag uniî încoace, alții încolo, și bătrînul Rațiu, luptător deși bătrîn, dar mai voinic, remîne cu «Tribuna» în mînă.

Atunci începe o luptă grandioasă din partea d-lui Brote pe tema apărării programului național, pe care Rațiu voește să'l trădeze.

Rațiu a luat «Tribuna», ca să poată mai bine împlini opera lui de trădare! Săriți toți Romîniî în apărarea programului național pe care «ni'l vinde Rațiu la Unguri!»

Astea le *vorbea* d. Brote și le auzea toată lumea.

Să avem răbdare; vom vedea și *ce gîndea* subțirele diplomat de Rășinări.

Cu cîte-va zile înainte de scandalul de la «Tribuna», căzuseră «fanarioții», «ciocoiți» de la putere ; guvernul era în fine în mâinele d-lui Sturdza— geniul bun al Românismului etc. etc. etc. Orî-cine își poate închipui cîte speranțe aũ trecut prin sufletul acelora pe cari d. Brote îi catechisise în privința patriotismului marelui, sublimului urmaș al lui I. C. Brătianu. Sturdza al lui Brote prim ministru ! Brote al lui Sturdza conducător al chestiunii naționale ! Dar o mai fericită împrejurare se poate vedea în istoria unui popor ? Dar atunci chestiunea națională nu mai are decît un pas de făcut pentru a ajunge la mult dorita soluție—la îndeplinirea programului național !

Când colo, tronc !

Geniul bun al Românismului, omul providențial al d-lui Brote, face boroboața de la Iași. D. Sturdza ține faimosul discurs, un demers de înaltă diplomatie, în urma căruia îi rămâne porecla de «Scuza» !... O lovitură

de măciucă în capul unui om care se uită într'o frumoasă panoramă, unde vede grădini fermecate, cu poame de aur și cu pasări măestre—iată efectul ce l-a produs faimosul discurs în mintea naivilor patrioți de dincolo, cari plânseseră de bucurie la căderea «ciocoilor» și ridicarea liberalilor.

Unde e Brote? Aleargă toți la Brote, să le spue Brote ce e asta?

Brote, ca un diplomat ce e, o scaldă, o lucrează în două perî, zîmbește cu mai multe înțelesuri; spune multe, face cu ochiul, pune degetul la gură: «Sst! lăsați că e bine! nu știți ce e dedesubt! Să luăm numai «Tribuna»... și veți vedea! Știe d. Sturdza să'i învîrtească pe Unguri.»

«Dar ce facem dacă luăm «Tribuna?» întreabă Aurel Popovici.

«N'aveți grije! o să fie bine! o să fie bine! știe d. Sturdza! o să vedeți, o să fie bine!»

Vom vedea ce știa d. Brote că știa d. Sturdza.

Pînă atunci, să nu uităm a spune că, deși indirect și nu cu atîta furoare ca mai

nainte, d. Brote insista totuși asupra apărării programului național contra tentative-
lor lui Rațiu.

* * *

«Tribuna», între acestea, rămîne de-a binele în mîinele lui Rațiu. Partidul național se desparte atunci în trei fărămături — una compusă din acei ce acordă încrederea lui Rațiu; a doua din acei cari cred în spusele d-ilor Brote și Comp.; a treia compusă din nehotărîți, mai bine zis din nedomiriți, cari nu mai știu ce să creadă, pentru că nu mai înțeleg nimic.

Cine este acela care e vinovat de scandalul de la «Tribuna»? Rațiu acuză pe Brote și Comp.; Brote și Comp. acuză pe Rațiu. Mulțumită superiorității spiritului de intrigă a d-lui Brote, o mare parte dintre nedomiriți înclină a da din ce în ce mai mult crezămînt bănueli că Rațiu n'a luptat să pună mîna pe gazeta sibiană de cît numai și numai cu scopul de a propaga: părăsirea programului național și o împăcăciune, pe baza

acestei trădări de cauză, cu guvernul maghiar.

Dar trece vremea, și, la toate stăruințele membrilor partidului național de a da o cât mai grabnică soluție acestei situațiuni nehotărîte, d. Brote nu dă de cât răspunsuri în două perî: «Vom vedea! d. Sturdza va hotărî! O să trebuiască să facem ceva fără îndoială, însă trebuie lucru bine cumpănit! O să vorbesc cu d. Sturdza.»

Obosiți oamenii de atâtea amânări, provoacă o conferență în Brașov, la care iaș parte vreo 40 de delegați ai cercurilor electorale. Conferența avea de scop să hotărască atitudinea partidului național față cu «Tribuna» și să stabilească, odată pentru totdeauna, sistema de activitate politică, cu scopul de a împiedica orî-ce tentativă de trădare a programului național din partea noiei direcțiuni a «Tribunei».

D. Brote crede în fine că n'ar fi rău să cam iasă din expectativă de astădată; și astfel, conferența din Brașov este rugată să trimită o delegațiune la Sinaia, unde să comunice și luptătorilor de aci rezoluțiunile

luate, și ca apoi toți împreună, cei de aci și cei de dincolo, să pășească bine concertați la lucru. Nu mai era chip de amânare de astădată. Întâlnirea era fixată: d. Brote a trebuit să meargă să dea ochi cu delegațiunea conferenței, însoțit de d. Aurel Popovici, care stăruise din răsputeri ca să nu se mai amâne cumva desbaterea.

Acest conciliabul s'a ținut la otelul Ungarth în Sinaia, otelul diplomaților; d. Brote era acolo în atmosfera'i proprie. S'a mâncat și petrecut minunat de bine. Oaspeții au fost tratați ca în orice casă de diplomat care se respectă. Ce rezoluțiune s'a luat însă?... Ce a făcut d. Brote, ce a dres, — nu s'a luat nicio rezoluțiune.

*
* * *

Aci o mică parenteză nu e de prisos. Am spus mai sus că d. Brote este fascinat de d. Sturza pînă într'atâta încât nu vorbește, nu gesticulează, nu clipește, nu tușește, în fine nu face nimic decât cum face și d. Sturza. Și e mîndru de aceasta, și cu

cât vede că reușește mai mult a semăna întru toate, mari și mici, cu «sublimul», cu atât își acordă mai multă stimă în propria dsale conștiință.

Așa, după congresul partidului liberal la Hugo din septembrie trecut, cu câteva zile înainte de căderea conservatorilor, d. Brote a rămas încântat de un procedeu ingenios cu care d. Sturdza a făcut oaspeților onorurile. După o desbatere generală, șeful liberalilor a chemat într'o odaie separată delegația fiecărui județ în parte. Astfel, d. Bianu, care avea un catalog în mână, strigă după alfabet: «Județul Argeș! să poștească! județul Botoșani! să poștească!» iar șeful primea și dăscălea în deosebi pe fiecare. Fiecare județ a avut prin urmare porțiunea sa de deosebită atențiune! fiecare județ s'a putut mândri că a stat în particular de vorbă despre politica înaltă cu șeful!

Astea le spunea d. Brote, minunându-se de atîta tact politic. Era decî peste puțină ca d. Brote, cu originalitatea dsale, să nu întrebuinteze la conciliabulul din Sinaia procedeul d-lui Sturdza. Așa, după ce oaspeții

mâncară și petrecură, d. Brote se sculă dela masă, trecu la ușa odăii dsale particulare și începù să strige pe rînd reprezentanții deosebitelor cercuri: «Munții-Apuseni! să poștească!» apoi, «Hunedioara! să poștească!» Procedeu, față cu doi bieți modești preoți ai Munților-Apuseni, a avut un succes monstru. E adevărat că oamenii aũ plecat fără niciun rezultat pozitiv, însă încântați de onorurile ce li se făcuseră și de minunile și prăpăstiile pe cari le auziseră dela d. Brote despre talentul, patriotismul și Românismul «sublimului» d. Sturdza.

*
* *

Peste cîteva zile apare în București o broșură («Tribuna și Tribuniștii») a dluș I. Slavicî, în care d. I. Slavicî face, deși cu mult entusiasm, dar foarte imparțial, apologia dluș I. Slavicî. Din toată broșura, rezultă că d. I. Slavicî este un om care se poate lăuda pe sine 95 de pagine, pentru ca la urmă în pag. 96 să ne poată da soluția chestiunii naționale.

D. I. Slavicî, omul d-lor Brote și Sturdza

—știut și cunoscut—susține în pagina finală a apologiei d-sale proprii, că: *«dacă guvernul maghiar acordă o modificare a legii electorale, Românii nu mai au ce pretinde.»*

Scurt și coprinzător!

Toată lumea sare în sus ! mai rău decât sărise când cu discursul dluî Sturdza la Iași. Bine; d. Sturdza este prim ministru; situația dsale e grea; dsa trebuie acum să lucreze mai cu prudență decât în opoziție. Dar d. Slavicî, omul dluî Sturdza, și dsa face diplomație ?

Care va să zică omul dluî Sturdza propagă *părăsirea programului național*. Dar d. Brote ce zice de asta?

Aleargă toți din toate părțile la d. Brote, unii foarte hotărîți a'l strînge de aproape pe diplomatul de Reșinari și a'l forță să se pronunțe categoric.

D. Aurel Popovici, alarmat de cele întîmplate, pune desbaterea astfel. Aû venit liberalii la putere. Sentimentele liberalilor ni sunt cunoscute în privința chestiunii naționale de cînd ei erau în opoziție ; nu avem dreptul a bănuî că acele sentimente să se

fi schimbat. Rugăm dar pe d. Brote, ale cărui relațiuni strînse cu d. Sturdza sunt bine cunoscute, să ne arate ce putem noi astăzi cere, ce ne este permis să dorim și să cerem de la partidul liberal, ajuns la putere, ca ajutor pentru activitatea noastră. Apoi d. Aurel Popovici e de părere ca, pe baza programului său, activitatea partidului național de dincolo trebuie să se împartă astfel: un mare ziar german în București; meetinguri în Transilvania; câte un birou de propagandă în Germania, Franța, Engiltera—o agitație sistematică în toată Europa pe tema *programului național*.

D. Brote ascultă și tace. După d. Aurel Popovici, ia cuvîntul d. Bianu, tot așa de strîns legat cu d. Sturdza ca și d. Brote.

D. Bianu declară că, în starea în care a ajuns astăzi lucrurile, chestiunea națională nu se mai poate rezolva decât cu o singură condițiune, anume: partidul național de dincolo să *proclame de șef absolut pe domnul Brote*; să aibă toată lumea încrederea absolut oarbă în domnul Brote; să se asculte fără cîrcneală absolut tot ce

va comandă domnul Brote ; pentru că, în situația politică de astă-zi, hotărît, Româniî din Transilvania și interesele lor nu sunt și nu pot fi reprezentăți la București de cât de domnul Brote, singurul absolut acreditat pe lângă înaltele locuri. Domnul Brote este și rămâne prin urmare dictatorul partidului național de dincolo.

Așa e, cititorule, că ai cam priceput și d-ta cum merge politica? Așa e că miroase de departe cam cum are să se sfîrșească comedia? Așa că se vede cât de colo cu-sătura grosolană a șireteniei?

Ai puținică răbdare : să vezi urmarea, și apoi să înțelegi ce subțiri diplomați au fost dd. Sturdza, Brote și Comp.

* * *

Uitasem să pomenim de farsa cu Lucaciū.

Inainte- cu câteva zile de conferența în care s'a propus de către d. Bianu, în numele dluî Sturdza, dictatura dluî Brote pentru dirigerea partidului național de dincolo, am avut să a-

sistăm aci la una din cele mai triviale farse, cu ocazia vizitei ce ne-a făcut părintele Lucaciū.

Se pare că ilustrul luptător a venit aci cam fără voia dluī Brote, care exprimase dorința de a se întâlni prealabil în secret cu Lucaciū, pentru a'l pune în curent cu situațiunea nouă creată dela venirea liberalilor la putere. Părintele Lucaciū, avînd pe semne bănueli, s'a făcut că nu prea înțelege, și a venit tamnisam.

Primirea splendidă ce i s'a făcut a iritat foarte mult pe dd. Brote și Comp., cari aū făcut gol împrejurul oaspelei atāt de așteptat de Ligă. Golul acesta, părăsirea aceasta din partea ilustrei companii i-aū dat mult de gāndit părintelui, care e prea cuminte ca să se mulțumească aci doară cu un entusiasm public, nu numai lipsit într'un mod fățiș de o aprobare oficială fie cāt de platonică, dar chiar privit din cercurile oficiale și oficioase cu vedită nemulțumire.

Ce s'a petrecut, în otelul *English*, între părintele Lucaciū și un trimis al ilustrei companii Sturdza-Brote nu se poate ști pre-

cis; se ştie însă că valorosul agitator Lucaciū, cu trei zile înainte de mirificul banchet ce i se prepară, a căzut bolnav de gălci. S'a legat la gît, s'a 'nfăşurat la cap, s'a pus în pît să zacă, şi a jucat, câteva zile de-a rîndul, faţă cu numeroşii sîi vizitatori, pe omul răguşit, cu un succes desăvîrşit. Banchetul nu s'a ținut; câteva mici neorîndueli la Ligă cu întoarcerea banilor la subscritori s'aū produs; părintele a plecat fără să'şi ia ziua bună dela miile de cetăţeni, care 'i făcuseră o primire neobicinuită decât pentru marii eroi, şi s'a dus drept la Şişeşti, unde îl aşteptău cu atîta dragoste şi de atîta vreme umiliii sîi poporenî.

Păcat de Lucaciū! Ne pare foarte rău că nu l-am mai putut auzi încă odată pe acest orator, poate unul de frunte între cei mai talentaţi ai Românilor. L-auzisem în ajunul plecării sale la temniţă. Mare talent! Ne închipuim ce frumuseţe de discurs am pierdut: Lucaciū, cu spiritul şi arta lui superioară, vorbind, după suferinţele pe care le îndurase la Szegedin! Incă odată, păcat! Dar n'avem ce face: un orator, 'fie el chiar

Lucaciū, nu poate vorbi dacă l-a răgușit un diplomat ca d. Brote. Să dea Dumnezeu numai ca diplomatul de Rășinari să nu'i fi dat oratorului nostru o răgușală cronică incurabilă.

* * *

Toate astea, farsa cu Lucaciū, tergiversările d-lui Brote, straniile d-sale apucături de trăgănire, broșura d-lui Slavič, trebuiau să treacă la cunoștința celor de peste munți. Ele au avut de rezultat desmeticirea întrucâtva a opiniei publice, care instinctiv a început să devie din ce în ce mai favorabilă lui Rațiu, calomniat într'un mod așa de stăruitor ca voinde a trăda cauza română prin *părăsirea programului național*. Subliniăm mereu această acuzațiune, care, nu trebuie să uităm, era calul de bătaie al d-lor Brote și Comp. contra lui Rațiu.

«Tribuna», acum al lui Rațiu, începea să atragă în juru'i unul câte unul pe membrii partidului național, risipiți în toate colțurile, amețiți și neștiind ce să mai gîndească în

această babilonie, în acest amestec al limbilor, în care cei ce erau dator să se pronunțe tare și răspicat, bîlbîiau încurcat de toatele, afară de o declarație categorică.

Cu toate astea, d. Brote continuă să aibă un partid dincolo, care partid nu se domirea încă și credea mereu că Rațiu este trădător; acel partid plănuia fundarea unui ziar nou, care să combată și să împiedice planurile «funeste» ale batrînului. Pe fiecare zi, sosea curieri din acest partid la București, stăruind să se ia în sfârșit o hotărîre în privința noului organ de publicitate. Ei erau vecinic legănați în speranțe, vecinic dorind să apere programul național periclitat, care, după d. Brote, era din zi în zi amenințat a primi lovitura de grație din partea actualei «Tribune», vecinic amînați de azi pe mâine. Dar remînea totuși convinși că Brote e pentru *mîntinerea programului*, pe care Rațiu voește să'l trădeze. Am subliniat iarăși *mîntinerea programului*

Ar mai fi mers acei naivi multă vreme în această credință, dacă partidul național, regrupat împrejurul «Tribunei», cu Rațiu în

frunte, n'ar fi dat strălucitoarea desmîntire la toate urîcioasele calomnii, prin manifestul său. Acel manifest răstoarnă din temelii toată clădirea şarlatanească de bîrfeli a companiei Brote, declarînd solemn că *baza de luptă, temelia şi obiectul activităţii politice a partidului naţional va fi programul! Transacţie asupra programului nu poate încăpea!*

Acu să vedem pe d. Brote.

*
* *
*

D. Brote este strîns foarte de aproape astădată.

Iată, îi zice d. Aurel Popovici, partidul se reîncheagă iarăşi; nu mai este niciun cuvînt de disensiune. Bătrîniî, cu Raţiu în frunte, declară în manifestul lor că sunt pentru mîntinerea absolută a programului, pe baza căruia mergem cu toţii. Trebuie numai decît să hotărîm ce e de făcut. Orice în-târziere din partea noastră ar fi păgubitoare cauzei naţionale. Să ne decidem odată la lucru. Pînă cînd să mai stăm aşa? Ce facem

noi aici? Care e rolul nostru al tinerilor, când bătrânii pornesc la luptă așa de hotărâți?

D. Brote caută iar s'o scalde, începe iar s'o ia pe de lături cu diplomație, cu amânări prudente, cu ezitări inspirate de înalt tact. La toate astea, d. Aurel Popovici pune piciorul în prag cu oare care vehemență, și convinge în sfârșit pe diplomatul de Reșinari că încă o amânare a desbaterii n'ar mai putea fi admisă

D. Brote promite a lua înțelegere cu d. Sturdza și fixează o conferență între patru inși, dd. Brote, Aurel Popovici și alți doi—e de prisos a li se spune numele, destul de modest de aminteri—pentru ziua de 11 februarie.

Conferința aceasta trebuie să remănă în analele timpului nostru. Vom face asupra'î o dare de seamă cât se poate mai fidelă și mai amănunțită.

*
* * *

După câte știm noi, d-lui Aurel Popovici încă de mult, cu mult înaintea cociliabului de la Sinaia, nu'î plăcea de loc ceea ce

vedea și auzea. Aerele misterioase și rezervate ale d-lui Brote, suficiența cu care se prezenta diplomatul de Reșinari, astăzi ca și mai nainte umbra d-lui Sturdza, acum șef al guvernului, tonul de superioritate pe de-o parte, iar pe de altă parte de jenă a acestui *medium* sturdzist, toate contribuiau a înrădăcina în spiritul d-lui Aurel Popovici niște bănueli foarte neplăcute. Era ceva șarlatanesc în toate apucăturile acelea pseudo-diplomatice, mirosea a *Schwiendlerei*, a scamatorie cât de colo.

Era în adevăr cusută cu ață prea albă cusătura diplomatului de la Reșinari. Nu era de înțeles, din partea unui om «cinstit» ca d. Brote, care atâta vreme învinovățise pe Rațiu ca trădător al programului, să nu facă nici o mișcare de satisfacție la declarația bătrânului că nu iese în ruptul capului din acel program. Era foarte straniu lucru să nu vezi nici o pornire generoasă de entusiasm, din partea d-lui Brote la acea declarație categorică din partea bătrânului luptător, declarație care trebuia să risipească d-lui Brote toate bănuelile în privința mult

trîmbițatei primejdii a programului național.

Dacă Rațiu, bănuitul, nu transige asupra programului, atunci ce neînțelegere mai poate desbina partidul național? Dacă Rațiu a fost, prin urmare, pe nedrept bănuित, a cui e datoria să se'ntoarcă în tabăra națională al cărei stindard—programul—Rațiu îl ridică astăzi, așa bătrîn cum este, atît de sus? Asupra căruî punct se mai poate desprinde de partidul național dd. Brote și Comp., pînă aci apărătorii programului contra bănuितului, pe nedrept, Rațiu?

Asupra căruî punct? Se va vedea aceasta din darea de seamă asupra conferinței intime ținute la d. Brote în ziua de 11 februarie, când, dându-se cărțile pe față, s'aŭ dovedit cu prisos cine în acest joc măsluit erau măsluitori.

Măsluitori erau dd. Brote și Comp., brigada de poliție a d-lui Sturdza pentru afacerile de dincolo.

E interesant acest joc, în care oamenii de treabă aŭ făcut rolul ingrat de gâscă. Iată o întreagă pleiadă de oameni culți, inteligenți, patrioți, oameni de inimă și cin-

știți, cari, cu reale sacrificii, fără să lingă talerele niminui, s'aun lăsat trași pe sfoară, doi ani și jumătate, de către o mititică clică de ghiduși, de *claqueurs*, de *pique-assiette*, a căror înzestrare este tîrîrea lipicioasă față cu cei de sus, ifosul umflat față cu cei mici, mințirea continuă și cu unii și cu alții—armele ordinare ale celui mai ordinar șiretlîc.

Dar să venim la conferința de la 11 februarie.

*
* *
*

În sfîrșit, cei patru se adună la d. Brote în ziua de 11 februarie. Chestiunea în dezbateră e pusă din nou, și rîspicat, de Aurel Popovici.

Ce atitudine ținem? care este programul nostru de activitate, mijloacele de cari dispunem, și ajutoarele pe cari putem conta?

D. Brote, foarte constrîns, începe s'o ia la deal, la vale, și tot pe de lături: că, în adevăr, este vreme să se înceapă o activitate

mai hotărâtă, de oarece timpul se pierde în zadar în lupte infructuoase, cu disensiuni păgubitoare stării politice generale a Românilor; că e de datoria fiecăruia bun român să se gîndească matur la aceasta; că, că... şcl.şcl., vechile clişeurî banale şi uzate — metoda cunoscută a farsorilor, cari ştiu să ţină discursuri de un kilometru fără un miligram de înţeles precis.

D. Brote, după aceea, începe să le citească celor trei un memoriu, iar chilometric şi tot aşa de substanţial ca şi discursul introductiv, în care iar o scaldă, în care iarăşi spune, în o mie de clişeurî, că o activitate hotărâtă e de dorit numai decît. Un pasaj din memoriu totuşi pare a avea un înţeles oarecare, şi asupra aceluî pasaj se sparge în fine buba şi iese răutatea uricioasă la iveală.

D. Aurel Popovici relevază acel pasaj. Dsa întreabă ce voeşte autorul memoriului să înţeleagă prin cuvintele:

«Astăzi, mai cu seamă, cînd se apropie timpul soluţiunii chestiunii naţionale...»

Aci e aci. D. Brote spune, cu cele mai distilate circumlocuţiuni şi cu tonul cel mai

emoționat, că a înțeles prin acel pasaj posibilitatea unei apropiate aranjări, «cu cumpăt, dar cu patriotism, cu patriotism, dar cu prudență» între Români și guvernul maghiar, scop întru care trebuie să se organizeze partidul național. Partidul trebuie reconstituit pe bazele unor vederi *moderate*, așa încât patriotismul svăpăiat să nu strice adevărelor și realelor interese ale poporului. Și tot pe tema aceasta, îi trage iar un discurs. Ar fi urmat mult panglicele diplomatice, dacă nu le retează d. Aurel Popovici, care fierbînd în sine asculta tăcut într'un jeț.

«Care va să zică, întreabă rar și apăsător d. Popovici ridicându-se și luând, cu toată emoția, un ton liniștit,—care va să zică, noi caută să ne constituim dincolo în partid *moderat* ?

— Da, răspunde d. Brote.

— Adică, precum se zice aici, urmează, d. Popovici, un partid... *ministeriabil* ?

— Da, da...

— Un partid de amestec posibil și probabil în guvernămînt ? Cum s'ar zice pe nemțește, *Regierungsfähig* ?

— Da, da, da! răspunde d. Brote, făcînd un întreit gest scurt cu pumnul închis și cu degetul cel mare întins în jos—gestul dlui Sturdza în toate ocaziile importante.

— Bine, răspunde d. Popovici simplu și stăpînindu-se mereu. Inșă... nu ne-am gîndit la un lucru... trebuie să ne gîndim și la acela: cînd or afla asta cei de dincolo? saū mai bine, cum o să le-o spunem noi asta celor de dincolo, mulțimii Românilor, ale căror sentimente ni sunt destul de cunoscute? O să fie foarte greu.

— A! Se 'nțelege, răspunde diplomatul de Reșinari, că asta rămîne între noi deocamdată. Celorlalți nu avem să le o spunem așa d'adreptul. O să ne aranjăm între noi prealabil, o să desbatem, o să combinăm și o să găsim mijlocul de a'i prepara mai întîi; o să potrivim așa ca să'i aducem unde vrem noi fără a le spune tot ce știm: n'avem nevoie să spunem tutîlor oamenilor simpli ce gîndim noi conducătorii.

— Bine, zise încă odată d. Popovici. Fie și așa.»

Cîteva vorbe indiferente se mai schim-

bară, după cari, fiind orele prea înserate, conferența intimă se sfârși, fixându-se pe a treia zi, marți, o a doua. În acest timp d. Brote trebuia să comunice cu d. Sturdza.

*
* *
*

D. Aureliu Popovici iese de acolo cu inima înegrită de cele ce auzise. Deși simțise de mult că lucrurile nu sunt curate, deși de mult bănuia că fierb farmece otrăvitoare în ceaunul tainic al companiei Sturdza-Brote, aflarea lămurită a scopului atîta vreme tănuit trebuia să'l sdrobească; ridi cîndu-se capacul de pe ceaun, trebuia să isbucnească aburul pestilențial al fierturii îndelungate: omul înecat de acea duhoare a pornit desperat pe stradă.

Cui să se ducă să se plîngă? Îi venea să strige la toată lumea trecătorilor și să le denunțe tot. În culmea indignării, alergă la un prieten bun, care se speria deocamdată la apariția acelei figuri sufocate de atîta concentrare. Era înfățișarea unui om lovit de o crudă nenorocire. Atunci Popo-

vicî spuse din fir în pîr cum fusese jucat și tras pe sfoară atîta vreme.

«Ce'i de făcut acuma? întrebă Aureliu, după ce'și mai scoase focul prin destăinuire.

— S'o rupî scurt cu acești oameni, și să cauți a'î împiedica să'și ajungă scopurile necurate.

— Să mai merg și marți la ei?

— Mai ales. Trebuie să mergi, și să fii cuminte și potolit ca și astăzi, ca să poți ști tot.»

*
* *
*

Pînă să venim la conferința a doua, în urma căreia s'a făcut ruptura și s'a dat alarmă în presă, nu strică să povestim un mic incident ridicul, care caracterizează bine și simplitatea și șiretlicul.

Unul dintre membrii partidului național de dincolo, om de treabă, dar foarte simplu, greoiu la spirit ca și la trup, dar încă odată om cum se cade, se dăduse, dintru începutul desbinărilor, prin o bună mișcare instinctivă, de partea dluî Rațiu contra dluî

Brote. Acesta din urmă, se 'nțelege, era foc de necăjit asupra'î. Vine împrejurarea ca omul să fie silit a veni la București; aicea avea să ia niște bani de *undeva* pentru plata unor datorii contractate de dînsul în propaganda și lupta politică. Omul avea dreptul să pretindă această sumă, pentru care era urmărit de creditorî; n'avea însă curajul să vie d'adrechtul, știind ce influență are compania Brote-Sturdza asupra locului de unde el avea să primească suma. Atunci, omul nostru se gîndește să ia lucru pe de parte și trimete la București unui amic, comun lui și dluî Brote, următoarea telegramă, a cărei autenticitate o garantăm; de aminterî, n'ar fi nevoie de așa ceva; o astfel de compoziție telegrafică nu se poate născoci; ea se vede cît de colo că e naturală.

Iată-o :

«Sosesc mîine București *incognito*, mă!»
Iscălită cu numele întreg.

Un autor de teatru, dacă ar pune un personaj închipuit să bată așa depeși, ar fi acuzat pe drept cuvînt de exagerare : poate cineva fi așa de simplu? Iată că s'a putut.

Ceea ce însă e permis naturii, nu e permis și unui autor dramatic — un personaj atît de simplu numai natura are dreptul să-l creeze.

Auzi, *incognito* ! O ilustru personaj ! *Incognito* !

Amicul comun aleargă se'nțelege în fuga mare la acesta și denunță sosirea lui *Incognito*, care vine să'și ia suma de cîte-va sute de lei. D. Brote îi spune să nu care cumva să nu'i aducă imediat după sosire pe individ acasă la dînsul.

Incognitul sosește, și, fericit că l-ar mai primi d. Brote, care ține în mîină situația, merge la întîlnire. Foarte jenat la început, temîndu-se de muștrări, își capătă încet încet liniștea cerută la o întîlnire diplomatică, mai cu seamă că d. Brote îi promite că'l va introduce la d. Dim. Sturdza, primul ministru, care'i va da toată cheea chestiunii naționale. Bietul *incognito* ardelean cînd aude că are să dea, el ! cu ochii de d. *Șturdza* rămîne aiurit.

«Și ca să vezi—zice d. Brote—că cî nu vreaî cătușî de puțin să fac să prevaleze

vreo părere a mea, îți promit că vei fi singur cu ministrul; eu nu voi fi, nu vreau să fiu față la întrevvederea dv. În mine poate nu te'ncrezi; căci dta, din nenorocire pentru cauza națională, mergi orbește cu Rațiu; să vezi ce are să'ți spună d. Sturdza!»

Incognitul merge la d. *Șturdza*, care'l ține în celebra bibliotecă de peticеле aproape trei ceasuri. Se dusesese omul aiurit—a ieșit buimăcit cu desăvîrșire. Era literal fermecat pînă la năucire de privirile marelui bărbat de stat.

«Ce ochi, mă! *penătrabili* are d. *Șturdza*! Ce ochi! măă!

— Bine, zise un prietin, și el nedomirit, care așteptase cu nerăbdare rezultatul întrevederii *incognitului* cu ministrul; bine, știm noi ochii lui d. *Sturdza*; dar, în definitiv, ce ți-a spus?

— Multe, mă frate!

— Multe, multe, dar cam ce?

— Cam ce? cam ce? Toate elea cari le știm și noi; că's doară să vezi numai cum le-o spus!»

Fermecat de ochii «*penătrabili*», bietul *in-*

cognito a înghițit cu deliciu trei ore tiradele resuflate, clișeurile banale și uzate, balivernele fără miez—a căror esență nu'i de cât marele adevăr că «Românilor câtă vreme le va merge rău n'o să le meargă bine».

Dar tot n'a ascultat de giaba. Răscatechisit, și-a luat omul părăluțele ușor și a putut pleca fără întârziare acasă, unde desigur trebuie să fi împănăt capetele prietinelor la «Cassină» seara cu:

«Ce ochi, mă! are d. Șturduța, măă!»

*
* *
*

Martți 13 februarie, a doua conferință a celor patru.

Desbaterea este reluată de acolo de unde fusese lăsată duminica trecută. D. Brote face pe larg descrierea avantajelor politice ce ar rezultă din reorganizarea partidului național ca partid moderat, ca *Regierungsfähig*, ca partid de guvernământ.

D. Aurel Popovici în fine întreabă:

«Atunci, care va să zică, nu mai putem sta pe baza programului național?»

— Se 'nțelege că nu, răspunde d. Brote.

— Nu mai putem «sbiera» (vorba d-tale, d-le Brote) pe tema programului, cum fac cei dela Sibiū în manifestul lor?

— Firește că nu.

— Mai pe scurt, prin urmare, suntem oportuniști, și ne organizăm în partid *oportunist*...

— Da, da, da!»

D. Aurel Popovici face o mișcare bruscă :

«Dar daca nu se poate una ca asta?»
Și zicînd acestea cu un ton de astă dată foarte nepotolit, merge și se așează îngruntat într'un jeț, cu mîinile încrucișate, gata să asculte tot fără să mai zică o vorbă.

— Trebuie să se poată, răspunde d. Brote, trebuie numai decît ; căci fără aceasta nu nu mai merge !»

Diplomatul de Reșinari începe atunci o tiradă foarte alambicată, din care rezultă că nu s'ar putea închipui o altă deslegare a situațiunii ; că nu s'ar putea altfel *speră o amnistiare* a d-lor Brote și Popovici, refugiați politici ; că în fine... în fine «numai acest mod intră și în vederile d-lui Sturdza,

numai un așa program, și nici unul altul, *este agreat de d. Sturdza.*

Obosit și dînsul de atîtea discursuri, de atîtea trăgăneli, d. Brote resuflă cu satisfacție că a trecut în fine momentul cel greu, că a spus în fine ceea-ce de atîta vreme cocoloșise. El se uită să vadă bine impresia ce-o făcuse vorbele din urmă mai ales asupra d-lui Popovici, căci de ceilalți doi—oamenii ascultători, supuși credincioși și încercați—era sigur.

D. Popovici posomorît se uita țintă așa de urît la d. Brote, încît acesta, zîmbind mînzește și foarte jenat, zise către ceilalți :

«Ia uitați-vă la el!!» Apoi către Popovici: «Ce te uiți așa ca un sălbatic!»

A urmat apoi o scenă foarte neplăcută, și astfel s'a spart cea de-a două conferență pentru reorganizarea partidului *moderat* de guvernămînt, partidului *oportunist*.

D. Aurel Popovici știa acuma tot. El nu mai avea ce căuta acolo unde se conspira în contra programului național. Atunci, a scris acea scrisoare către d. Brote, pe care am publicat-o și noi, și pe cari toți o cu-

noaştem. Era de datoria d-sale de a denunţa opiniei publice acea conspiraţie, şi credem că, afară de conspiratori, orice român trebuie să-i mulţumească de modul cum îşi îndeplineşte această datorie.

*
* *
*

Ziceam la început că partidul naţional de dincolo are de ce mulţumi partidului liberal de la noi—de o adevărată cutie a Pandorei: vrajbă, neîncredere, bănueli, zăpăceală, nesiguranţă şi o oboseală, o discordare foarte asemănată cu începutul unei complete discompunerii finale.

Cine strică, cine e vinovat de această stare de lucruri?

Credem, că din cele de mai sus, a putut-o vedea oricine.

Desigur dd. Sturdza, Brote şi Comp.

Pot fi aceşti oameni, măcar cei doi, dacă nu şi *Comp.*, bănuţi de neonestitate, de lipsă de patriotism, de trădare?

Cu toată sinceritatea răspundem : nu şi nu ! Ca să avem în privinţa ddlor Sturdza

și Brote așa bănueli infamante, artrebui să ne cheme pe noi Dim. Sturdza sau E. Brote, și ne chiamă altfel. Noi nu putem face, chiar în urma greșelilor politice a acestor domni, aceea ce făceau dumnealor cu Rațiu. Noi nu suntem de aceeași școală: criticăm de bine de rău cum putem, cum ne taie capul, desbatem și combatem, dar niciodată nu ne pierdem în desbatere sărita pînă să ajungem a înjura, a arunca cu noroiu în fața adversarilor sau a spune prăpăstii calomnioase pe socoteala lor. Ce ar însemna să începem acuma și noi—și poate că am avea mai mult pretext s'o facem, în urma celor descoperite— să strigăm proteste: Sturdza și Brote trădători vînduți Maghiarilor ! precum strigaui, fără niciun pic de dreptate, acești domni contra bătrînului patriot Rațiu ?

Asta nu putem s'o spunem, pentru că nu o credem.

Încă odată, un om de treabă nu poate un moment pune la îndoială onestitatea și iubirea de patrie și de neam a ddlor Sturdza și Brote.

Decît—este un decît—daca nu pot fi cîtuşi de puţin bănuîţi aceşti domni de infamie, pot fi cu temeiū acuzaţi astăzi de altceva, poate şi mai primejdios pentru patrie şi neam—de *incapacitate patentă*.

Daca nu eşti faur, nu 'ţi mînji nasul cu cărbuni! zice o vorbă bătrînească. Daca nu eşti capabil de politică şi diplomatie, stai, stimabile, în biblioteca dtale minunată, ca un savant academic ce eşti, saū, dta celălalt, rămîi la Răşinari de fă brînzeturi faîne, şi nu te apuca să năuceşti o lume întreagă cu nepriceperea şi incapacitatea dtale.

*
* *
*

Partidul liberal dela noi şi în special d. Sturdza aū făcut o mare greşală cînd aū luat chestiunea naţională ca o armă de luptă în contra guvernului conservator, şi noi credem că n'ar fi bine ca partidul conservator să repete această greşală. Dd. Brote şi Comp. aū făcut asemenea foarte reū că aū confundat interesele şi năzuinţele partidului naţional de dincolo cu interesele şi

năzuințele partidului liberal de aici. Aceste două greșeli așa de păgubitoare și patriei și neamului nu se datoresc decît *incapacității* respectivilor.

Pentru cine a dat roade bune activitatea și jertfele partidului național de dincolo și ale Ligei de aici?

Pentru partidul liberal dela noi a dat roade bune ce'i drept; acest partid tocmai pentru că apucase bine toate sforile Ligei, tocmai pentru că pusese mîna pe cîtiva conducători ai agitației naționale, tocmai pentru că atrăsese simpatiile și acaparase conștiințele Romînilor de dincolo, în fine pentru că astfel era primejdios în opoziție în ajunul Mileniului unguresc, trebuia să fie minunat pentru guvern. Confirmarea acestora o avem destul de strălucitoare în discursul dela Iași al primului ministru liberal și în toate frămîntările pentru reorganizarea partidului *oportunist* dincolo, partid care renunță la programul național.

Activitatea și jertfele partidului național de dincolo și ale Ligei de aci aû mai dat roade, încă și mai bune, pentru guvernul

maghiar : partidul național român paralizat în ajunul Mileniului.

Se înțelege că, vorbind de roade, d'abia trebuie să mai pomenim de firimituri culese pe apucatele : meschine interese de paralic, satisfaceri de mititele ambițiuni senile și de sgomotoase fanfaronade puerile, șcl.

Dar partidul național de dincolo ? care i-a fost partea lui de rod din toate astea ? paralizarea'î proprie.

Și ca să sfârșim, ierte-ni-se, fiind că e vorba de frații noștri, să întrebuițăm formula consacrată pentru așa împrejurări :

Et nunc erughimini !
